

nyer tænker kun paa sig selv og beder Fanden annamme alle de andre." Det er en Centrumsmand, en Katolik, der bruger dette mindre gudelige Udtryk.

Saaledes er altsaa Tilstanden i et krigsførende Land. Man kunde sikkert fra andre krigsførende Lande hente Vidnesbyrd om ganske det samme. Men hvad vil det sige? Naar det ærede Medlem fra Kolding talte om Mangel paa Profeter og om de aandelige Værdier, der havde tabt deres Betydning, mon han saa ikke skulde lære af Krigen netop at søge nøgternt og realistisk efter Aarsagen dertil, søge ned i de almindelige Samfundstilstande, i den frie Konkurrence, i Kapitalismen, i den private Ejendomsret til Produktionsmidlerne? Thi der staaer vi i Virkeligheden ved Roden til det hele. Derfor er alle Regeringens Prisreguleringsforanstaltninger saa vanskelige. De møder ved deres Gennemførelse saa uhyre Vanskeligheder, fordi de private Interesser rejser sig imod dem. Disse private Interesser, der stammer fra Privatejendomsretten til Produktionsmidlerne og slet ikke andet! Vi ser det Særsyn, at Folk kan ofre Liv og Blod og Værdier i et Omfang og i en Udstrækning, som man aldrig har tænkt sig muligt, for den fælles nationale Sag, for det, de forstaaer ved Staten med dens Kulturmuligheder, for de Muligheder, de mener, at denne nationalt set frembyder for Fremrykning, at Folkene samles i en Solidaritet, som er aldeles forbløffende, men samtidig ser vi, at næsten ingen indenfor den enkelte Nation kan ofre blot en Smule Profit i Almenvellets Favør, paa Almenvellets Alter. Der ofres Milioner af Liv, men der ofres ingen Profit. Ikke saaledes at forstaa, at der ikke øves Velgørenhed. Det gøres der sikkert, men hvor der er Tale om Forretning, hedder det: Forretning er Forretning, og mange, der maaske gaar vidt i Retning af privat Velgørenhed, ofrer ikke en Øre af deres Profit, for de holder sig til det gældende Samfund og dets Princip, den frie Handels Princip, som er: at købe saa billigt som muligt og sælge saa dyrt som muligt. Og skal vi ind paa noget andet, skal vi i Virkeligheden ind paa et nyt Samfundsprincip og komme til en ny Samfundsandelse. Det er Sagen.

Derfor holder de fleste sig til det gamle, til Princippet i det gældende Samfund, og det er Udbytningen. Og der er vi ogsaa ved selve Aarsagen til Krisetilstanden, til den moderne Militarisme, til de moderne Krige. Det har Socialdemo-

kratiet peget paa gennem mange Aar, men nu begynder man fra den anden Side at se og at lære af Krigen og drage de samme Slutninger af de Erfaringer, man høster, som vi for mange Aar siden har peget paa som det, der var det rigtige. Jeg skal nævne nogle enkelte, efter min Mening højst interessante Vidnesbyrd om, hvordan man fra mange Sider, konservativ, liberal og radikal Side, lærer af Krigen netop i den Retning, vi mener, man bør lære, lærer at se netop det, som jævne Arbejdere her i Landet for et halvt Hundrede Aar siden begyndte at se, men som den Gang de lærde sjældent eller aldrig saa. Naar Arbejderne begyndte at se det, var det vel, fordi de havde Skoen paa og mærkede, hvor den trykkede; de var nærmest til at se Manglerne, ja Grundmangelen ved det gamle Samfundssystem.

For et halvt Hundrede Aar siden begyndte jævne Arbejdere at se dette og sige: Kapitalisme. Et halvt Hundrede Aar efter er der ogsaa andre, der lærer at sige det og at sige: Socialisme og at se hen til den som Redningen; nu begynder man fra anden Side at stamme det samme, som jævne Arbejdere klart udtalte for 50 Aar siden. Der var en aandelig Stormand herhjemme, som brød igennem omtrent samtidig med Socialismen, det var Georg Brandes, men han vilde ikke have noget med Socialismen og Socialdemokratiet at gøre. Jeg ved, at der den Gang i 70erne skete udtrykkelig Henvendelse til ham fra den nye socialistiske Arbejderbevægelse for at faa et Slags Samarbejde i Gang. Senere kom der et Samarbejde i Gang mellem Brandesiansismen og Venstre, men et saadant Samarbejde kom kun i Gang i ringe Grad den Gang mellem den egentlige socialistiske Arbejderbevægelse og det aandelige Gennembrud, som den Gang skete. Georg Brandes afviste det, det vilde han ikke have noget med at gøre, han mente, at de nye moderne Ideer skulde gaa deres Sejrsgang. Socialismen var Taage for ham i endnu højere Grad, end den mange Aar efter var det for hans Broder. Men se nu, hvordan det gaar. De aandelige Frihedsideer har i dette halve Hundrede Aar ikke gaaet deres Sejrsgang, Georg Brandes og hans jævnaldrende og ligesindede ser i Virkeligheden med større og større Pessimisme paa hele Udviklingen, gribes af dybere og dybere Fortvivlelse over, hvor det hele skal ende, og hvad det bliver til. Men saa begynder de ganske vist ogsaa samtidig at faa Øjnene op for det, som jævne Arbejdere kunde se for et halvt Hundrede Aar siden.